

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Het ledige graf

Het heeft vanouds de aandacht getrokken dat het evangelie van de opstanding des Heren met grote nadruk spreekt van het ledige graf. In de kerk betrouwbaar geachte getuigen hebben dat feit vastgesteld: de vrouwen, die Jezus uit Galilea gevolgd waren, Luk. 24 : 3, en twee van de apostelen, Petrus en Johannes. Het staat dus wél vast: op de verklaring van twee of drie getuigen zal een zaak vast staan. Deut. 19 : 15 ; Matth. 18 : 16 ; 2 Cor. 13 : 1. Maar de vraag is wat dit feit in het evangelie betekent?

Het „naakte” feit laat velerlei verklaring toe. Maria van Magdala had het reeds van haar wijze gedeut. Zij zei tot Petrus en Johannes: „Ze hebben de Here weggenomen uit het graf en wij weten niet waar zij Hem hebben neergelegd”. Joh. 20 : 2.

Het is de verklaring, die ook de leden van het Sanhedrin, zij het met kwaad geweten en niet argeloos als Maria, gegeven hebben: „...zijn discipelen zijn des nachts gekomen en hebben Hem gestolen, terwijl wij sliepen”. Matth. 28 : 13. Maar tegen de mogelijkheid dat vrienden of vijanden het lichaam des Heren zouden verslept hebben pleit dat de apostelen de grafkamer in volmaakte orde hebben aangetroffen. „Simon Petrus... zag de windsels liggen, maar de zweetdoek, die op zijn hoofd geweest was, zag hij niet bij de windsels liggen, doch opgerold, terzijde op een andere plaats”. Joh. 20 : 7. Niets in de grafkamer wijst op haast en nog veel minder op geweld. Hier zijn handen in alle rust aan het werk geweest.

Intussen: dat ledige graf is geen „naakt” feit. Het is een element in een reeks van feiten, een noodzakelijk onderdeel van het feitelijke gebeuren dat Jezus Christus uit de doden is opgestaan. Indien de Here niet uit de doden was opgestaan, dan zou Hij nòg rusten in het graf gelijk de patriarch David in het zijne. Hand. 2 : 29. Maar als de Here wáárlijk is opgestaan dan hebben dood en graf Hem niet kunnen houden. Het één staat en valt met het ander. Aan het feit van de opstanding des Heren is het feit dat het graf ledig was onlosmakelijk verbonden. Zo is het ook door de engel des Heren verkondigd: Hij is hier niet, maar Hij is opgewekt. Luk. 24 : 6. En de apostelen hebben zowel het een als het ander geconstateerd, ze hebben zich van het ledig zijn van het graf overtuigd en de opgestane Here gezien.

En ieder die het ledig zijn van het graf loochent, loochent ook de waarheid van de opstanding van Jezus Christus, gelijk die in het evangelie betuigd wordt. Gelijk ook ieder die de betekenis van het feit dat het graf van Jezus verlaten was misduidt, er toe komen moet de zin van de opstanding van de Here te misduiden.

Ook het laatste geschiedt.

Zo schrijft b.v. iemand: „Heel wat opstandingstheologie ligt overhoop met Paulus: „vlees en bloed kunnen het koninkrijk Gods niet beërven” (1 Cor. 15 : 50). Paulus scherpt zijn lezers in, dat niet dit aardse lichaam, dat men in het graf legt, zal opstaan. Het hemelse lichaam is een ander, zonder materieel of organisch verband met het aardse. Zo is de lichamelijke der opstanding niet gebonden aan enige continuïteit tussen de oude en de nieuwe lichamelijke. Het graf van Jezus moet niet leeg geweest zijn opdat wij van de eschatologische¹⁾ lichamelijke van zijn verschijning aan de getuigen van zijn opstanding zeker zijn kunnen.

Ook onze, de graven van de christenen, zullen niet leeg zijn, wanneer God ons op zijn

dag tot nieuw lichamelijk leven roept. Het lichaam waarin we gestorven en begraven zijn is dan reeds lang in de aarde vergaan”. In de opstanding, zo gaat deze schrijver dan voort, ben ik wel dezelfde persoon, maar er is geen verband, samenhang, continuïteit tussen mijn lichamelijke van dan en van nu.

„En men mag niet... het getuigenis van het ledige graf gebruiken ten bewijze of ter rechtvaardiging van 'n leer van de opstanding des lichaams, welke de grens tussen de tijd en Gods eeuwigheid voor Jezus en voor ons, uit het oog verliest.”²⁾ En het feit dat het graf van Jezus ledig was heeft zijn betekenis voor ons: Wij ontvangen dat feit temidden van het oudste christelijke getuigenis als een uitroep van God, als een door Hem gewilde aanwijzing van de echte werkelijkheid van het opstandingsgebeuren, dat in de verschijningen zich vertoonde...”

Een ander schrijft: „De evangeliën vertellen ons niet hoe de opstanding is geschied; zij betuigen alleen dat zij is geschied. Het ledige graf (Luk. 24 : 3), de afgewentelde steen (Marc. 16 : 4), de saamgerolde doeken (Joh. 20 : 6v.) zijn tekenen, die betuigen dat het is geschied, zonder ons te onthullen hoe het is geschied.”³⁾

En een derde zegt dat de dood en de opstanding van Christus in de Schrift als historische feiten worden verzekerd, maar hij laat daar terstond op volgen: „maar ik vraag u, wat voor historische feiten! Dit einde, het einde van onze zonden, die toch slechts eindigen kunnen, wanneer de geschiedenis eindigt en dit begin, het begin van een nieuw leven, dat toch slechts beginnen kan, wanneer en waar een nieuwe wereld begint”. En voorts: „Onder het begrip van de opgestane Christus valt... wat immers niet te tellen, te wegen en te meten is, alsof het onder het begrip van de historische Jezus, van zijn gesloten of zijn geopend graf zou vallen”.⁴⁾

Uit dit getheologiseer over de opstanding des Heren is zoveel wel duidelijk dat de opstanding van Jezus Christus niet noodzakelijk met zich brengt dat de Here in zijn herrijzenis het graf zou hebben verlaten en ledig achtergelaten. Ook indien de Here het graf niet zou hebben verlaten en het niet ledig achtergelaten had, zou het feit van zijn opstanding even goed vaststaan. In zo verre zouden ook zij kunnen zeggen: „evenmin achten wij het feit, dat de Christelijke gemeente zich in haar geloof geleid weet door een levende, in haar midden presente en actieve Heer, gebonden aan de realistisch-materialistische opvatting, dat hetzelfde lichaam, dat aan het kruishout stierf, na drie dagen in het graf te hebben gelegen, opnieuw begon te functioneren”.⁵⁾

Dat het graf des Heren leeg was, was om de waarheid van de opstanding in hun gedachtengang niet nodig, maar God heeft het zo doen geschieden om onzentwil: opdat wij de waarheid van de opstanding zouden kennen. Het behoort niet tot de opstanding zelf, het is er slechts een teken van. Een teken ook van de lichamelijke van de opstanding des Heren en van de onze. Maar die „eschatologische” lichamelijke der toekomst is een andere dan die van nu. Er is tussen de ene en de andere geen continuïteit: in de opstanding is onze persoon wel dezelfde, maar ons opstandingsleven is niet de voortzetting van het leven, dat we door schepping en geboorte ontvingen.

We hebben, zij het node, bij deze typisch

UIT DE INHOUD:

<i>Het ledige graf</i>	G. V.
<i>Het Nieuwe Testament en de meerdere vergaderingen</i>	H. J. J.
<i>Bezinning op de kerkelijke situatie (VI)</i>	P. G.
<i>Een haan kraait</i>	J. B.
<i>Continuïteit of onsterfelijkheid?</i>	B. T.
<i>Wat doet u aan muziek?</i>	D. W. L. M.
<i>Boekbespreking</i>	B.
<i>Persschouw</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

theologische en wijsgerige beschouwingen wat breder stilgestaan, omdat die tegenwoordig „in de lucht hangen”. In menige radiotoespraak en preek wordt met furore over de opstanding van Jezus Christus en de onze gesproken op een wijze, die „net écht” is, maar dan ook „nèt” echt, dat is op een wijze, die de gemeente zou kunnen beroven van het evangelie der opstanding.

Want hier is maar niet de vraag in geding of ons lichaam naar zijn stoffelijk, biotisch en psychisch aspect uit het graf zal herrijzen, maar de andere of wij, die in de totaliteit van ons concrete bestaan sterven en begraven worden, in diezelfde totaliteit weer uit het graf herrijzen.

Daarop geeft de opstanding des Heren het antwoord. De Here was op vrijdag laat in de middag gestorven. Tegen het vallen van de avond begraven. En diezelfde Here Jezus stond op de derde dag, zeer vroeg in de morgen weer op. Toen wás Hij er weer. Op dezelfde voeten, die Hem met zijn last naar Golgotha hadden gedragen, ging Hij het graf weer uit; diezelfde ogen, die waren gebroken in de dood, zagen naar die radeloze vrouw, die naar Hem zocht in de hof; met dezelfde stem, waarmee Hij zijn geest — zijn gang en wandel — bevolen had in de handen van zijn Vader, wekte Hij die vrouw uit haar dromen: Maria! En die stem dééd het, die kende zij: Rabbonni! Hij wás er weer. En zijn werk was er ook weer. Hij ging gewoon verder, waar Hij gebleven was. Hij nam de draad weer op, waar die Hem vrijdagavond uit de handen gevallen was. De toen verstrooide discipelen ging Hij vergaderen. Hij was teruggekeerd in de geschiedenis, de „gewone” geschiedenis. Zijn onderwijs na de opstanding sloot zich gewoon aan bij het onderricht voor zijn sterven.

Hij herinnerde zich Petrus' verloochening en deed de discipelen weten dat het alles weer goed was. Hij heeft mèt hen weer gewoon aan tafel gezeten en met hen gegeten en gedronken. Joh. 21 ; Hand. 10 : 41. De Here Jezus heeft in zijn opstanding héél zijn verleden, al wat Hij vóór het sterven verkregen en gewonnen had, meegebracht: dat verleden waarin Hij was toegenomen in wijsheid en in genade. Luk. 2 : 52. Heel de winst van het verleden. Het was net of dat sterven er nooit was geweest. Of liever — en dat was het nieuwe! — het was duidelijk dat de dood er gewéést was. Die lag voor eeuwig achter Hem. Want zij weten, dat Christus, opgestaan uit de doden, niet meer sterft, de dood heeft over Hem geen macht meer. Rom. 6 : 9.

En ook na zijn opstanding is Hij een ècht mens: want er is maar één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus; 1 Tim. 2 : 5; een man, Hand. 17 : 31; de nakomeling en zoon van David. Openb. 1.

Zo is Hij, teruggekeerd in de geschiedenis, weer aan het werk gegaan. Overgeleverd vanwege onze zonden is Hij opgewekt om ons rechtvaardig te maken. Rom. 4 : 25. De doden doen geen goed en geen kwaad: hun haat en hun liefde is vergaan. Indien Jezus in de dood was gebleven, dan was heel zijn leven voor de dood en voor het graf en de ijdelheid geweest. Maar nu is Hij er weer en zijn werk niet ijdel. Hij is met zijn eigen geschiedenis, heel zijn menselijk verleden, tot ons heil in de geschiedenis teruggekeerd.

Zijn graf is leég.

Omdat Hij is opgestaan.

„De éersteling der broeders”.

Dat betekent dat ook wij, die Hem immers toebehoren, straks uit dood en graf zullen wederkeren. Wij in onze volle menselijke natuur. Met heel ons verleden in de historie. Maar dan niet van onze menselijkheid, maar

wel van de zonde; niet van ons verleden, maar wel van de vloek, die daarin ons de zonde werkte, verlost.

Mijn ogen zullen Hem zien.

En onze geschiedenis gaat weer door.

En het werk is er ook weer.

Ons graf zal leég zijn.

De dood en het graf zullen ons niet kunnen houden.

Straks gaat het leven van hier en nu, straks gaat het werk van hier en nu weer voort. Maar dan volkomen verlost.

G. Visee.

1) d.w.z. de lichamelijke van de toekomst, van de opstanding.

2) Paul Althaus, die Wahrheit des kirchlichen, Osterglaubens Gütersloh 1941. S. 30 v.v.

3) G. C. van Niftrik, Kleine Dogmatiek, blz. 128 v.

4) Karl Barth, Die Auferstehung der Toten, S. 78 f.f.

5) W. Banning, De evangelische boodschap, 1946, blz. 74, aangehaald bij G. C. Berkouwer, Dogm. stud., Het werk van Christus, blz. 201.

Het Nieuwe Testament en de meerdere vergaderingen

In een serie artikelen in 't Gereformeerd Weekblad heeft prof. Ridderbos een poging gewaagd uit het Nieuwe Testament aan te tonen, dat de meerdere vergaderingen een even origineel en door Christus verleend gezag hebben als de kerkeraad. Ik wil proberen een samenvatting te geven van zijn breed betoog en daarbij enkele kritische kanttekeningen plaatsen. De door hem besproken zaak is niet alleen van belang voor de verhouding van de synodale- en de vrijgemaakte kerken, maar ook wel voor onze eigen kring als ik me niet vergis.

Hij poneert, dat de vrijgemaakten sterk de nadruk leggen op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk en te weinig waarde hechten aan het kerkverband. Terwijl de syn. gereformeerden waakzaam zijn tegen independentisme en meer nadruk leggen op het gezag der meerdere vergaderingen. Bij deze typering wil hij zich voor overdrijving wachten: „Zo goed als bij de vrijgemaakten de wal (van het noodzakelijke verband met elkaar) het schip (van de autonomie der plaatselijke kerk) keren moet, zo goed weten ook de gereformeerden wel, dat iedere eenzijdige ver-synodalisering fnuikend is voor een vrije en ongehinderde ontplooiing van het kerkelijk leven”. 258. Hij meent, dat we niet verder komen door elkaar van hiërarchie of independentisme te beschuldigen, maar dat we beter doen door te vragen naar de grondlijnen of grondslagen der kerk, waarvan men bij de inrichting der kerk moet uitgaan. „En die grondlijnen zullen moeten voortvloeien uit het wezen der kerk, zoals de Schrift ons dat leert”. 259.

Als ik het goed begrijp wil prof. Ridderbos de eigenheid en zelfstandigheid van de plaatselijke kerken eerbiedigen, maar ook de eigenheid en zelfstandigheid van het kerkverband handhaven. Hiervoor is in het Nieuwe Testament geen uitgewerkt schema te vinden, maar dit standpunt ontleent zijn kracht aan „het wezen en de idee van de kerk zelf”. 266. We moeten niet uitgaan van het gezag van de plaatselijke ambtsdrager-ouderling noch van het gezag van het institutionele kerk-verband, want: „Het Nieuwe Testament gaat achter dit alles terug en wijst als eerste en principiële gezagsdraagster van Christus de gemeente zelf aan”. 266. Hij bewijst dit o.a. met Matth. 18 : 17 : „Zeg het aan de gemeente” en I Kor. 5 : 4 : „Als gijlieden (de gemeente) en mijn geest vergaderd zullen zijn”. Ook wijst hij op I Kor. 3 : 22 : „Hetzij Paulus, hetzij Apollos, hetzij Cefas... zij zijn alle uwe”. De gemeente is draagster van het gezag.

Wat de ambtsdragers betreft, die zijn uit Christus maar door de gemeente. Waarmee de vraag in het formulier overeenkomt: „of gij in uw hart gevoelt door de gemeente en mitsdien door Christus geroepen te zijn”. „De gemeente staat onder de tucht van het ambt, maar het ambt staat ook onder het oordeel der gemeente”. 274. Als het gezag vóór alles

bij de gemeente zelf berust, dan is de zeer belangrijke vraag hoe die gemeente bestaat en waar zij zich openbaart. Daarop antwoordt prof. Ridderbos: „De gemeente is in de eerste plaats de totaliteit van heel het volk Gods”, met een beroep op Matth. 16 : 18: „Op deze petra zal Ik mijn gemeente bouwen”. Dat is zo te zeggen de wereldkerk.

Vervolgens is er ook sprake van de gemeente in een bepaalde streek: „de gemeente in geheel Judea, Galilea en Samaria”. Hand. 9 : 31. „En eindelijk en zeer veelvuldig wordt er van de gemeente in zuiver lokale zin gesproken: de gemeente in een bepaalde stad of dorp”. Bij die gemeente nu in haar verschillende bestaanswijzen berust het gezag, dat Christus haar gegeven heeft: „Daarmee moet dus ook vaststaan, dat die gemeente dat gezag draagt in al de verschillende wijzen van haar bestaan: plaatselijk, regionaal, landelijk, mondiaal”. Dit is volgens prof. Ridderbos de schriftuurlijke grondslag voor de regel „die onze kerkorde stelt, dat de verschillende vergaderingen der kerk (bij ons: kerkeraad, classis, particuliere- en generale synode) elk naar zijn eigen aard, een kerkelijk gezag hebben, haar door Christus verleend”. 282. Daar volgens hem het gezag bij de gemeente berust in haar verschillende wijzen van bestaan drukt hij zich nogal kras als volgt uit: „Daarom kan ik geen enkele constructie aanvaarden, waarbij aan enige bestaanskring van de kerk het gezag zou ontbreken, omdat er voor deze kring geen speciale ambtsdragers zouden zijn”. 282. De kerk bestaat nu eenmaal ook in breder verband. „Maar als die kerk dan wel in ruimere verbanden bestaat, heeft zij daar dan géén gezag? Zou ze dat gezag wel dragen in haar minst omvangrijke bestaanskring en niet in haar wijder verband?... Een volkomen ongerijmde opvatting! En als daarvoor dan geen speciale ambtsdragers in de Bijbel op te sporen zouden zijn? Als dit juist is, dan ligt daarin alleen een bewijs, dat de kerk om provinciaal en landelijk te bestaan daarvoor geen speciale ambtsdragers nodig heeft. Maar niet het bewijs, dat de kerk derhalve in die grotere verbanden geen zelfstandig gezag zou bekleden of kunnen uitoefenen. Al wat zij te doen heeft is mensen aan te wijzen, die met last en macht haar in die wijdere kring vertegenwoordigen en haar gezag in die wijdere kring bekleden”. De afgevaardigden van classis of synode worden wel door de plaatselijke kerk aangewezen uiteindelijk, maar ze worden afgevaardigd „om het gezag der kerk in die ruimere bestaanskring te bekleden, precies zoals ook in de nauwere bestaanskring der kerk een ouderling zitting heeft in de kerkeraad krachtens aanwijzing van de gemeente”. Dit „systeem” is helemaal niet hiërarchisch, maar juist de doodsteek voor alle hiërarchie, maar ook het einde van alle sektarisch streven. Want zo wordt de gemeente in haar volle recht en wezen erkend.

In een „eenvoudig verhaal”, een beetje „kerkrecht-voor-de-gewone-man” verzet prof. Ridderbos zich tegen mensen uit eigen kring, die wel besluiten willen uitvoeren van meerdere vergaderingen, maar nooit of te nimmer haar willen gehoorzamen. Hij voert aan, dat predikanten hebben beloofd „te allen tijde zich aan het oordeel der kerkelijke vergaderingen... te onderwerpen”. Verder art. 36 van de K.O. over het „zeggen” van de meerdere vergaderingen. Maar het ergst vindt hij, dat zo geweld wordt aangedaan aan het wezen der kerk, die het lichaam van Christus is. Wie er zo over denken verwerpen „dat in de wijdere bestaanskringen der kerk dezelfde organische („lichaams”)-banden, dezelfde kerkelijke stijl, hetzelfde gezag en dezelfde gehoorzaamheid van kracht zijn, ook even wezenlijk en even origineel van kracht zijn, als in de nauwste bestaanskringen”.

Hij acht deze kijk op de meerdere vergaderingen van groot belang: „Wanneer wij daarom ook met de vrijgemaakten hierover ten principale niet tot overeenstemming zouden kunnen komen, heeft kerkelijke hereniging geen zin”. Hij wil niet bij synoden zweren en ontkent niet, dat ook zij het kerkelijk leven kunnen bedreigen. En zegt dan: „Alles waarvoor ik pleit is, dat wij de kerk in al haar bestaanswijzen kerk zullen laten, draagster van de volmachten van haar Heer, daartoe geïnstrumenteerd met ambten, bedieningen, gaven en zich in al haar bestaanswijzen openbarend als het ene lichaam van Christus”. De kerk is een lichaam. Geen deel moet zich verzelfstandigen tegenover dat geheel en het geheel moet de delen niet bedreigen en knechten. Als dit wel gebeurt dan „moet er een gezonde reactie uit de levende en mondige gemeente zelf voortkomen. Want de ambten en de vergaderingen behoren tot het lichaam, hebben alleen bestaans-zin en bestaans-rechten als zij dienen tot heil van de gemeente”. 290.

In een slot-artikel brengt hij de schorsingen en de eventuele opheffing daarvan ter sprake. Het gaat daarbij om het recht der kerk. Een ambtsdrager heeft zijn ambt en gezag „uit Christus en door de kerk” 298. Voor wie de zaken zo ziet liggen als prof. Ridderbos staat dit vast: „niet bij de individuele ambtsdragers maar bij de kerk ligt uiteindelijk het recht van beslissing; is het ook duidelijk, dat men op dit punt niet moet transigeren, zonder de uit het wezen der kerk voortvloeiende structuren van de kerk aan te tasten en zonder met name ook de presbyteriale-consistoriale kerkinrichting aan de ontbinding prijs te geven”. Een synode kan dwalen, een ambtsdrager nog eerder, maar één enkele ambtsdrager kan ook wel eens gelijk hebben tegenover de gehele kerk. „Toch kan dit aan de structuur van de kerk en van het ambt in de kerk niets afdoen. Het blijft ingaan tegen het wezen van ambt en kerk beide, wanneer in een zaak, waarin beide naar hun diepste overtuiging handelen, de kerk zich aan de individuele ambtsdragers en niet de ambtsdragers zich aan de kerk zouden moeten onderwerpen”. De ambtsdragers van 1944—46 „hadden zich moeten en kunnen onderwerpen”. 298. Als de kerk die ambtsdragers toch terug begeert om met hen zo mogelijk een nieuw begin te maken, dan is dat „omdat in haar iets leeft van het lichaam van Christus en omdat zij de daarin verbroken verbindingen begeert te herstellen”. 299.

* * *

Ik hoop met deze samenvatting niet al te ver buiten de roos gebleven te zijn. Te waarden is het, dat een poging wordt gewaagd een weg te banen naar een nieuw begin, al kan men betwijfelen of het daartoe werkelijk kan leiden. Want de lijnen, die hier getrokken worden lopen wel ver uiteen van die aan onze kant getrokken worden. En niet alleen aan onze kant. Maar laat ik enkele opmerkingen mogen maken.

1e. Naar mijn mening wordt wat al te vlot geponeerd: „De gemeente is in de eerste plaats de totaliteit van heel het volk Gods”. In het Nieuwe Testament wordt met kerk meestal bedoeld de concrete, plaatselijke gemeente. Ik zou zeggen: In het N.T. wordt met kerk of gemeente in de eerste plaats aangeduid de totaliteit van het volk Gods op één bepaalde plaats. Prof. Ridderbos schrijft trouwens zelf, dat dit „zeer veelvuldig” gebeurt. Maar waarom daar dan niet

van uit te gaan? Dat met de kerk soms een streekkerk wordt aangeduid wordt met één tekst bewezen: Hand. 9 : 31. Daar staat inderdaad: „De gemeente dan door geheel Judéa” enz. Maar zo spreekt het N.T. bij uitzondering als ik het wel heb. En merkwaardig is, dat latere handschriften voor „kerk” hebben geschreven „kerken”. Ik heb de indruk, dat latere overschrijvers zó gewend waren te spreken van „kerken”, dat zij dit onwillekeurig ook schreven op deze plaats. Dat er ook sprake is van de kerk als het volk Gods over heel de wereld ontken ik niet, maar veel en veel vaker wordt er gesproken van de plaatselijke kerk, die op zichzelf een volledige kerk van Christus is en ook Zijn lichaam. In de teksten, die worden aangehaald als bewijs, dat de gemeente gezagsdraagster van Christus is, wordt trouwens ook gedacht aan de plaatselijke kerk. „Zeg het der gemeente” kan toch wel niet anders bedoelen dan: Betrek de plaatselijke kerk er in, zeg het aan de broeders en zusters en de ambtsdragers ter plaatse. Ik kan mij tenminste moeilijk indenken hoe het mogelijk zou zijn een streekkerk of een landskerk er in te betrekken. En in I Kor. 5 is ook sprake van het samenkomen van Paulus' geest en de gemeente als plaatselijke vergadering der gelovigen.

2e. Al te gemakkelijk zegt prof. Ridderbos m.i. dat het bestaan van de kerk als streekkerk of landskerk meebrengt, dat zij gezag moet uitoefenen door middel van een of ander instituut. Natuurlijk gaat er van het volk Gods of de kerk in een land invloed uit: Door de prediking in de plaatselijke kerk, door de wandel der gelovigen, door geschriften enz. Maar zou het noodzakelijk volgen uit het bestaan van de kerk in bredere zin, dat er een instelling is die haar gezag vertegenwoordigt? In elk geval heeft de kerk het er eeuwen zonder kunnen doen! In de Nieuwtestamentische tijd bijv. En dat was de slechtste tijd waarschijnlijk niet. Mogelijk had zij toen veel meer te „zeggen” dan later toen synodes haar vertegenwoordigden. Van heel het kerkelijk apparaat, dat in later eeuwen is opgebouwd, weet het N.T. letterlijk niets. Hand. 15 heeft m.i. met wat wij een synode noemen bitter weinig of niets te maken. Als de Here van de kerk het nodig had geacht voor de kerk beslist bepaalde instituten te moeten hebben, zou Hij ze dan niet hebben voorgeschreven?

Prof. Ridderbos wuift het bezwaar, dat er nu eenmaal geen sprake is van ambtsdragers in regionale of landelijke zin, nogal luchtig weg. Maar dat bezwaar weegt mij zwaar. Er zal een zekere orde en regel moeten zijn, die in de kerk geldt. Ook in het verkeer van de plaatselijke kerken onderling. Maar ik zou niet durven spreken van een „godelijk recht” van meerdere vergaderingen, noch van profetische autoriteit, noch van een direkt en door Christus verleend gezag. Het komt me voor, dat dit voor m'n collega aan de overkant zó vanzelf spreekt, dat hij bewijs eigenlijk overbodig acht. Maar voor wie dit niet vanzelf spreekt is zijn betoog niet overtuigend. Hij wil, dat de kerk mensen aanwijst „die met last en macht haar in die wijdere kring vertegenwoordigen en haar gezag in die wijdere kring bekleden”. Ik vraag mij af of op deze manier niet velerlei organisatie kan verdedigd worden, bijv. die van de Hervormde kerk. Als we zo het gezag van de kerk met dat van haar organen — zal ik maar zeggen — gelijk stellen, dan moet men er wel toe komen te zeggen, wat men indertijd wel tegen mij gezegd heeft: „U mag u tegen de besluiten der synode niet verzetten, want u hebt zelf die besluiten op de synode mee genomen. Want u behoort bij de kerk en de kerk heeft zich daar uitgesproken”. Dat was wel een gemakkelijke oplossing, maar zo in strijd met alle werkelijkheid, dat het te gek is om los te lopen.

3e. Op papier lijkt deze constructie van prof. Ridderbos wel mooi: Democratisch, antihiërarchisch, anti-individualistisch. Wat wil men eigenlijk nog meer? Maar de geschiedenis van de laatste jaren heeft wel geleerd, dat dit „systeem” in de praktijk niet meevalt. Ik ben bang geworden voor een synode, die met profetische autoriteit spreekt en haar agenten het land doorstuurt om orde op zaken te stellen. We hebben gezien, dat een synode heel ver van de kerk afstaat en soms lijnrecht ingaat tegen de wens van de meerderheid der kerken. Ik denk aan de tijd, toen ongeveer 2/3 van de kerkleden er bij de

synode op aandrang om met de behandeling van de meningsverschillen niet door te gaan. Vermoedelijk zal geen enkel „systeem” van kerkregering uitkomst geven als de verhoudingen niet goed zijn. Maar dat het zo moet als prof. Ridderbos voorstelt wil mij niet aan.

4e. In het betoog waarmee wij ons bezig houden wordt een enkele keer een beroep gedaan op art. 36 van de oude K.O.: „t Zelfde zeggen heeft de Classe over de Kerkeraad, t welk de Part. Synode heeft over de Classe, en de Generale Synode over de Particuliere”. Maar het zal m'n collega toch niet onbekend zijn, dat hier het gezag der meerdere vergaderingen niet op één lijn wordt gesteld met dat van de Kerkeraad? In de nieuwe K.O. is dit onderscheid weggevoerd als ik me niet vergis. Maar in de oude stond mij dat wel naar de zin. Helaas hebben meerdere vergaderingen zich aan haar beperkt gezag vaak niet gehouden. En daardoor hebben die vergaderingen aan haar werkelijk gezag schade gedaan. Als men klaagt, dat er geen ontzag meer is voor synoden dan mag de vraag wel eens gesteld worden of die synoden dat niet aan zichzelf te wijten hebben. Daarbij denk ik niet alleen aan de „synodale” synoden, maar ook aan de onze. We moeten maar niet te veel van de meerdere vergaderingen verwachten. Daar is de „kerk” vaak niet aan het woord, maar professoren

bijv. Of „leiders” die het klappen van de zweep kennen. Of een meerderheid, die geen oppositie duldt.

5e. Dan nog het ondertekeningsformulier. Daar staat toch maar: „bereid zijnde t' aller tijd ons aan het oordeel derzelve (classis of synode) gewilliglijk te onderwerpen”. Wie een mens op een woord wil vangen kan het hier doen. En toch zeg ik rustig: Ik heb geen woordbreuk gepleegd. In datzelfde formulier staat ook: „dat wij de voorzeide leer naarstiglijk zullen leren en getrouwelijk voortstaan”. Voorts is er een art. 31: tenzij. Er is tenslotte ook nog dit, dat we Gode meer gehoorzamen moeten dan welke macht ook ter wereld. Als men van een meerdere vergadering een bijna goddelijk instituut maakt, dan kan ik begrijpen, dat men het ondertekeningsformulier zo verstaat, dat cadavergehoorzaamheid plicht is. Maar als men de verhoudingen wat menselijker ziet kan men dit niet volhouden.

6e. Ik zou wel eens willen weten hoe een verontruste minderheid in de kerk ooit aan het woord zal kunnen komen, wanneer men zich altijd conformeren moet. Ik zie deze mogelijkheid alleen, wanneer men zich wel conformeert, en ondertussen toch doorgaat met bestrijden. Dat is wel gebeurd, maar ik kan dat geen koninklijke weg vinden.

H. J. Jager.

Bezinning op de kerkelijke situatie

(VI)

Bij een leerstelling nog allerminst bevredigende situatie en bij kerkrechtelijke verhoudingen, die meer dan ooit uit elkaar wijken, wekt het onze verbazing, dat sommigen ook in de Vrijgemaakte kerken van oordeel zijn, dat we zo spoedig mogelijk samen aan het werk moeten voor het opstellen van een acte van hereniging.

Hoe zeer wij het zouden toejuichen, wanneer wij als kerken zover met elkaar waren gevorderd, het lijkt er onzes inziens in de verste verte niet op. Aan hereniging zijn wij nog niet toe. Eerst zullen we samen het moeilijke werk van het puin ruimen moeten beginnen. Wij wezen er reeds op, dat dit werk al jaren geleden begonnen had kunnen zijn. Pas na het puin ruimen kunnen wij aan bouwen gaan denken. Ons wacht wel een lastig en zwaar karwei, dat we evenwel onmogelijk kunnen ontlopen, willen wij een vlakke kerkweg verkrijgen. Indien wij serieus te werk willen gaan, dan zal daarbij nog wel heel wat meer onze aandacht moeten hebben dan alleen maar de bekende verschillen in de leer en in de regering der kerk. Wij zullen, om maar iets te noemen, ook in rekening moeten brengen het feit en de effecten van dit feit, dat we reeds een vijftiental jaren kerkelijk van elkaar gescheiden hebben geleefd en een kerkleven en een kerkinrichting van verschillende stijl hebben gevolgd en ontwikkeld. Wanneer wij in de pers nagingen wat over de kerkstijl en het kerkleven in de niet vrijgemaakte kerken zo nu en dan werd gepubliceerd, dan moesten wij helaas constateren, dat de scheiding in de kerk niet bleef stil staan op het punt waar de scheur begon, doch, dat de scheur zich al meer ging verbreden. Dat is in zekere zin het fatale van een kerkscheuring: de verwijdering, die al groter wordt. Men heeft in de dertiger jaren van zekere zijde steen en been geklaagd over de polemiek. Voor zover wij als Vrijgemaakten daarin een positie innamen, was men daarvan dus met de Vrijmaking bevrijd.

Was die polemiek wederzijds maar voortgezet, dan zouden we nu verder zijn dan thans het geval is. Dan hadden we elkaar niet losgelaten. Na de Vrijmaking hebben wij het kunnen lezen, dat men zich na ons heengaan opgelucht gevoelde. Men verklaarde immers publiek in de pers, dat men het in de kerken tot stikkens toe benauwd had gekregen, vanwege de richting, waarin prof. dr K. Schilder, naar men zei, de kerken trachtte te leiden.

Van de verkregen ruimte is ondertussen ruimschoots gebruik gemaakt. Dit is evenwel het trouwe, kerkelijke meeleven in de niet-vrijgemaakte kerken niet ten goede gekomen. Een sterke linker vleugel is ontstaan, die meer dringt in de richting van een kerkelijk samengaan met de Hervormden.

Voorzover deze z.g. oecumenisch gezinden ook wel hereniging met de Vrijgemaakten voorstaan, komt dit voort uit een ruimhartigheid, die allen van links tot rechts in een volkskerk verenigd wil zien. Door de Vrijmaking is in de niet vrijgemaakte-kerken dit opschuiven naar links wel sterk toegenomen. Wij zijn ons maar al te zeer ervan bewust, dat in het leven der Vrijgemaakte kerken ook veel gebrek valt aan te wijzen, waarop wij nog nader zullen terugkomen. Maar bij alle gebrek mag toch in het algemeen worden geconstateerd, dat het kerkelijk meeleven nog niet zo ver achteruitgegaan is als in de niet-vrijgemaakte kerken het geval is. Het waren in grote meerderheid trouwe meelevende kerkleden, die zich vrijmaakten. Dit is ook onomwonden in de pers der niet-vrijgemaakte kerken erkend en uitgesproken. Wanneer uit de kerken zulk een groot contingent trouwe kerkleden door vrijmaking van de anderen, die zich niet vrijmaken, gescheiden wordt, kan het niet anders, of dit betekent een aanzienlijke verzwakking van de positie der laatstgenoemden. Nu hadden vóór de vrijmaking de Gereformeerde kerken, met name in de grote steden, al een grote zelfkant. Zelf deden we enige jaren huisbezoek in een wijk met ruim 90 gezinnen. We waren toen blij, indien we een enkele maal een normaal, goed huisbezoek konden brengen. Wanneer op de sectie-vergaderingen van de kerkeraad onze wijk aan de beurt kwam om besproken te worden met het oog op de a.s. verkiezing van ambtsdragers dan oordeelde de praeses met onze instemming, dat deze wijk van ons wel kon worden overgeslagen, aangezien daarin geen geschikte personen voor het ambt woonden. Wij menen, en wij zeggen dit waarlijk niet tot onze vreugde, dat door de Vrijmaking deze positie daar er niet beter op geworden is. Het thans in de niet-vrijgemaakte kerken uitgebracht rapport over de verschraling van het geestelijk leven had reeds veel eerder moeten verschijnen n.l. toen wij kerkelijk nog verenigd waren. Voor zover dit het verleden betreft, bepaalt dit mede ons aandeel in de verantwoordelijkheid.

Met dat al is de situatie thans, gelijk te verwachten viel, nog veel ongunstiger geworden. In hetzelfde nummer van het Gereformeerd Weekblad van 25 september 1959, waaruit we reeds eerder uit artikelen van de professoren dr G. C. Berkouwer en dr H. Ridderbos citeerden, komt ook een artikel voor onder de titel „Nieuwe vorm voor onze avonddiensten” van de hand van Prof. dr G. Brillenburg Wurth. De inhoud van dit artikel brengt wel iets anders in propositie of suggestie, dan alleen maar een nieuwe vorm voor de avonddiensten in de niet-vrijgemaakte kerken. Het komt hier op neer, dat in overweging wordt gegeven, de avonddien-

sten radicaal op te heffen en in de plaats daarvan te stellen bijeenkomsten van discussiegroepen onder leiding van de kerkelijke ambtsdragers ter bespreking van de belijdenisschriften. De ouderen onder ons zullen uit hun jeugdijaren nog kennis dragen van de gezelschappen na de kerkdiensten. Hier wordt in overweging gegeven, de avondkerkdiensten af te schaffen voor een bepaald type van gezelschappen. L'histoire se répète, al zijn de personen van toen en nu wel van totaal andere „geestelijke ligging”. Prof. dr Brillenburg Wurth motiveert zijn suggestie als volgt:

„Wij horen in de laatste tijd telkens weer, dat in allerlei plaatsen het kerkbezoek in de avonddiensten sterk afneemt. Is dat een symptoom van „geestelijke verschraling?” Voor een deel zal het dat wel wezen. Velen komen weinig of nooit meer twee maal naar de kerk, omdat het hun aan geestelijke belangstelling ontbreekt, omdat zij aan de prediking van het Evangelie weinig behoefte hebben, omdat de dienst van God hen koud laat. Maar het zou toch, geloof ik, niet juist zijn, dat als de enige oorzaak van het afnemend kerkbezoek in de avonddienst te zien. Er is voor velen ook een gevoel van onbevredigdheid hierover, dat die avonddienst tenslotte ook weer gewoon een preekdienst is zonder meer, met alleen dit verschil dat, meestal althans, een catechismus-zondag, in plaats van een tekst als uitgangspunt gekozen wordt, terwijl vervolgens heel vaak die catechismus-afdeling gelaten wordt voor wat ze is en maar over het een of ander thema wat stichtelijke beschouwingen worden geleverd. Men ziet zo te weinig echt het zinvolle in van zo'n tweede samenkomst der gemeente. Nu denken wij er natuurlijk niet over dit wegblijven 's avonds goed te praten. Al was het alleen maar uit het oogpunt van de verantwoording, die wij samen voor elkaar dragen, keuren wij het reeds af, als men nodeloos „de onderlinge bijeenkomsten nalaat”. Maar wel vragen wij ons toch af: wordt het geen tijd om, lettend op dat verschijnsel van veler verzuim van de avonddienst, toch eens ons erop te bezinnen of wij niet met die tweede dienst het in een andere richting moeten gaan zoeken en wel in de richting meer van de onderlinge gemeentepbouw?

Veel belangrijker echter dan die negatieve overweging — dat velen nu thuis blijven — lijkt ons voor dit wijzigen van het karakter van de avonddienst meer dan één positieve overweging te gelden. Wij zouden het namelijk gaarne in de richting willen zoeken, dat men dan in kleinere groepen samenkwam, maar dan om met elkaar in onderling gesprek, zij het onder leiding van een der ambtsdragers, zich te bezinnen op het belijden der kerk, waarbij behalve de heidelbergse catechismus ook onze andere formulieren van enigheid aan de orde zouden kunnen komen. Dit lijkt ons van het grootste belang, gezien het feit, dat in steeds breder kring onder ons de kennis der waarheid afneemt. En het komt ons voor, dat de tegenwoordige catechismus-prediking daaraan niet tegemoet komt, omdat heel wat predikanten al te veel toegeven aan de afkeer van veel gemeenteleden van alles wat in de prediking ook maar in het minst naar geestelijk onderricht zweemt”.

De motivering berust dus op: a) een sterk afnemend kerkbezoek in de avonddiensten, b) een in steeds bredere kring afnemende kennis der waarheid, c) een toegeven van heel wat predikanten aan de afkeer van veel gemeenteleden van alles wat in de prediking ook maar in het minst zweemt naar geestelijk onderricht.

Een weinig opwekkend beeld inderdaad, volledig gebaseerd op eigen waarneming in de niet-vrijgemaakte kerken.

Dit aanbevolen middel is naar onze overtuiging echter minstens zo erg als de kwaal en kan de kerkelijke onverschilligheid en onkerkelijkheid alleen maar bevorderen. Opgemerkt dient te worden, dat deze suggestie in strijd is met hetgeen bepaald is in artikel 68 van de D.K.O. en in artikel 67 van de nieuwe K.O., doch dit zal wel niet zo zwaar tellen. Bij een kerkenordering van 132 artikelen, kan nog wel een artikel 133 gevoegd worden.

Zoals de pers ons berichtte, heeft men in Amsterdam de avondgodsdienstoefening niet afgeschaft, maar in deze diensten een koffiepauze ingesteld. Het „gezelschap” tussen de kerkdienst en niet als vroeger daarna in de

avonduren. Het lijkt me geen gemakkelijke taak voor de predikant om na zo'n koffiepauze de preek weer voort te zetten, en de draad weer op te vatten. Voor ons besef is hier immers ondertussen meer dan één steek gevallen.

Als Vrijgemaakten betreuren we deze achteruitgang van het kerkelijk leven in de niet-vrijgemaakte kerken zeer, en vinden het in één woord ontstellend.

Wij kunnen er eenvoudig niet bij. Moet het nu werkelijk die kant uit, dat we straks in de kerkelijke bladen ook advertenties te lezen krijgen van koffiefabrikanten van ongeveer deze inhoud:

„Gereformeerden! vergeet niet voor Uw kerkpauze eens kennis te maken met onze pittige, geurige kerkkoffie, merk „De Heidelberg”? Krijgen we straks aan deze kerkgevels ook het bekende bordje „Vergunning voor niet-alcoholische dranken”? Hoe zal de Koning der Kerk over zulk een gedrag oordelen? Zal Hij, die eens in de tempel te Jeruzalem in de voorhof de tafels der wisselaren

en de stoelen van hen, die duiven verkochten omkeerde, hierover niet toornen: Gij hebt mijn huis, dat een bedehuis zal zijn voor alle volken tot een koffiehuis gemaakt?

Wanneer wij ons nu bezinnen op hereniging en wij willen dit blijven doen in gelovig verlangen, dan moeten wij verklaren: afgedacht van de reeds genoemde bezwaren, géén hereniging tot de prijs van het aanvaarden van zulke bedroevende caricaturen van de kerk en haar Woorddiensten, in Amsterdam of waar dan ook!

Niemand denke, dat wij dit voor ons genoeg opmerken, integendeel, er schrijnt en huilt iets diep inwendig in ons, wanneer wij deze verschijnselen waarnemen in het kerkelijk leven van hen, met wie wij zo tal van jaren kerkelijk verbonden zijn geweest.

Er ligt veel puin op onze kerkweg tot elkander, niet alleen van 1943/1944, maar ook van de jaren daarna, jaren waarin het kerkelijk afbrokkelingsproces helaas is voortgegaan.

P. Groen.

Een haan kraait

van Guillaume van de Graff.

*Een haan kraait in het gras
alsof het oorlog was,
maar de kool groeit als kool;
dus is het vrede.*

*Het vee heeft God beleden,
grazende in het gras
voor alle toekomst uit;
maar deze haan maakt school.*

*Wij hurken in de schaduw
van zijn geluid.*

Petrus is weer gewaarschuwd.

Uit: *Mythologisch* (1947).

Dit gedicht is typisch modern van beelding en compositie. Bijbels, maar verre van stichtelijk in de gangbare betekenis van het woord. Toch is de zin ervan zeer stichtelijk, en ook wel begrijpelijk voor wie naar een gans nieuwe en directe „zeggings”wijze luisteren wil.

De haan is zelfs in de volksmond bekend als symbool van het vuur; vandaar hier de gedachte aan oorlog. Echter niet meer dan „alsof”: de kool groeit, zoals ze groeien moet, en alle koeien grazen de weiden af, naar hun aard zorgend voor wie op de aarde wonen en zó in hun bestemming van den beginne, voor alle toekomst uit belijdend van hemel en aarde de God. Er is dus vrede. De haan kraait uit andere oorzaak. In de christelijke, nieuwe „mythologie” van de dichter (let op de titel van de bundel, waaruit dit vers is genomen) is de haan de haan van Petrus' verraad. En deze haan maakt school: de wereld is vol van verraad van haar Heer en enige Heiland, terwijl wij vredig en genoeglijk verder leven en als het ware hurken in de schaduw van zijn gekraai. Dit gedicht lezende zijt ook gij weer gewaarschuwd, Petrus! Ge zult moeten bekennen, dat deze moderne dichter tegenover u zijn poëtische plicht heeft gedaan.

J. Bosch.

Continuïteit of onsterfelijkheid?

Wanneer wij als Christ-gelovigen belijden, dat de mens door dood en graf heen blijft voortbestaan, en door het sterven noch zijn continuïteit noch zijn identiteit verliest, geeft dat nog geen recht om te spreken van een christelijk onsterfelijkheidsgeloof, omdat de Schrift met „onsterfelijkheid” iets anders bedoelt dan „voortbestaan”.

De mens is sterfelijk. Het is den mensen beschikt éénmaal te sterven (Hebr. 9 : 27). Dan komt hij in het graf te liggen. Hij is tot de aardbodem wedergekeerd, waaruit hij ook genomen is (Gen. 3 : 19). Hij is dan, wat de Schrift noemt: een dode ziel geworden. En deze dood, dit gestorven zijn, betreft de ganse mens.

Maar deze dood betekent niet het einde van zijn menselijk bestaan. Eenmaal zullen

alle gestorvenen weer uit hun graven tevoorschijn komen. Dezelfde mens zal in de dag van de wederopstanding zijn eigen bestaan weer voortzetten, hetzij in de eeuwige gelukzaligheid of in de blijvende rampzaligheid.

Tussen ons menselijk bestaan nú, in dit leven, en ons zalig of rampzalig menselijk bestaan in de toekomst, bestaat geen onderbreking in deze zin, dat we eerst zijn, dat er daarna een tussentijd is van niet-zijn, om eenmaal opnieuw te zijn. Neen, er is continuïteit, voortbestaan. Maar hoe?

De mens, die door zijn Schepper in het leven werd gesteld, blijft voor immer op zijn Schepper betrokken. Wij zouden ook kunnen zeggen: hij is nooit meer voor Gods aandacht en aangezicht weg.

De HERE is het die ieder mens het leven,

de adem en alle dingen schenkt. Hij doet hem leven. Hij schenkt hem individueel de levensgeest. Hij is naar het woord van Mozes (Num. 16 : 22) : de God der geesten van alle vlees. Hij doet de mens ook eenmaal weer tot stof wederkeren en dan keert 's mensen geest, dat wat hem leven deed, weer terug tot Hem, die hem gaf. De tot God teruggekeerde geest wordt in de dag der wederopstanding aan de gestorven mens teruggegeven. Deze herleeft. De HERE brengt de geest weer in hem (Ezechiël 37 : 5, 6).

Door dit goddelijk scheppings- en herscheppingswerk is nu de continuïteit van ons menselijk bestaan, van ons eigen menselijk bestaan, geschonken en gewaarborgd. Ook dus onze identiteit (onze persoonsgelijkheid). Want de HERE zal ons eigen sterfelijk lichaam weer levend maken (Rom. 8 : 11). Als Paulus de vraag beantwoordt : Hoe worden de doden opgewekt? En met wat voor lichaam komen zij? — dan zegt hij : God geeft aan het in de (doden)akker gezaaide zaad een lichaam, gelijk Hij dat gewild heeft, en wel aan elk zaad zijn eigen lichaam.

Heel het continuïteitsprobleem inzake de „tussentoestand” behoeft niet te bestaan, als men ten volle gelden laat, wat de Schrift ons toch ook duidelijk leert, nl. dat het voortbestaan, het „bestand” van ons leven, rust in de handen van Hem, die de God der geesten van alle vlees wordt genoemd. Zowel in leven als in sterven en zo ook voor de toekomst is ons voortbestaan door Hem gewaarborgd en blijft geheel van Hem afhankelijk. Hij doet in het graf nederdalen en Hij doet uit het graf weer opkomen. Niet wij continueren ons bestaan, en niet iets van ons (noch „ziel”, noch „Ik”, noch een boventijdelijk hart, noch een geheimzinnige lichaamskiem) zijn daarvoor de onmisbare voorwaarden, maar de HERE continueert ons. Hij draagt ons be-

staan en ons voortbestaan.

Zou Hij, die de dingen die niet zijn roept alsof zij waren, ook niet bij machte zijn om onze tot stof weergekeerde en tot ontbinding gekomen lichamen weer een nieuw organisch bestand te geven, elk lichaam weer zijn eigen bestand? Beschikt Hij niet over al onze stoffen en elementen en „bestanddelen” en zal Hij niet zorgen voor onze continuïteit? Ook wanneer wij als ganse mens bij de doden zijn en als er dus van bewustzijn en van enig menselijk functioneren geen sprake kan zijn?

De HERE kent alle gestorvenen. Hij kent ze in zijn gunst of in zijn toorn, zoals Hij ze gekend heeft in hun leven. Al zijn ze dan voor óns niet meer in het land der levenden, uit ons gezicht en herinnering weggeraakt, voor Hém leven zij allen. Hij kent ze, eer iets van hen begon te leven; zijn ogen zagen hun vormeloos begin; Hij formeerde hen in de moederschoot; Hij droeg en leidde en verzorgde hen op de levensweg; Hij nam hun geest weer tot Zich toen zij stierven; Hij waakt over hun stof nu ze bij de doden zijn en Hij ziet ze, zoals ze eenmaal door de Zoon des mensen weer uit hun graven worden opgewekt.

Toch hebben we bezwaar om dit blijvend betrokken zijn van ons bestaan en voortbestaan op de God van genade en gericht, en de continuïteit van dit bestaan door zijn almachtige hand, ook als we gestorven zijn, onze onsterfelijkheid te noemen (zie : Dr P. J. van Leeuwen, „Het Christelijk Onsterfelijkheidsgehoof”, diss., 's Gravenhage, z.j.). Want met onsterfelijkheid bedoelt de Schrift iets anders dan voortbestaan. Onsterfelijkheid slaat op de heerlijkheid, waarmee de gelovigen bekleed zullen worden in de dag der wederopstanding. Dan eerst zullen zij onsterfelijkheid aandoen.

B. Telder.

Wat doet u aan muziek?

De radio, die de muziek voor iedereen beschikbaar zou stellen, heeft op den duur vrijwel iedereen van de muziek vervreemd. Dat heeft tenminste niet veel gescheeld. Door het enkele feit, dat de muziek — van allerlei kwaliteit en aard — ongebreideld onze huiskamers binnenstroomde, bleef het zelf musiceren steeds meer achterwege. Dat gaat net als met de voetbal-, „sport” : sedert tienduizenden aan voetbalsport doen (d.w.z. achter het hekje staan kijken en schreeuwen) zijn deze zelfde tienduizenden onsportief geworden. Als men beroepsvoetballers, de z.g. professionals, hun fabelachtige techniek ziet demonstreren, gevoelt men zich onbehaaglijk als men zelf eens in de korte broek zou lopen.

Al is het dan begrijpelijk dat wij het harmonium hebben verkocht, en de piano uitgeleend, nu wij zo'n prachtig radiotoestel hebben aangeschaft, het is niettemin oliedom. Want als u denkt, dat u uw huiselijke cultuur op hoger niveau brengt, door de groten-der-aarde in uw huiskamer te laten optreden — dan hebt u zichzelf pijnlijk bij de neus : van een actief musiceren op nederig niveau bent u overgestapt naar een passief musiceren op hoog niveau, en niet het niveau is beslissend maar uw activiteit.

Wat ging dat voor dertig, veertig jaar toch geheel anders. Dan ging je naar een plaatselijk muziekcorps, een avond in de week, hetzij een fanfare-gezelschap (als het uitsluitend met koperen instrumenten ging), of naar een harmoniecorps (wanneer men zowel met koper als met hout werkte), of zelfs — in de provinciesteden en hoofdsteden — naar een all round symphonie-orkest, met koperen en houten en strijk-instrumenten ! En die avond-per-week was dan de kostelijke bekroning op een week lang trouw en ijverig studeren op je partijen.

Of ook : je ging naar een zangvereniging. Een dameskoor, als je wat eenkennig was ; of een mannenkoor, wanneer je daar thuis behoorde. Of een gemengde zangvereniging, waarbij het bijvoeglijk naamwoord geen interkerkelijkheid aanduidde, maar een uitgebalanceerde verhouding van mannen- en vrouwenstemmen aangaf. Als je stem goed, en voldoende geschoold was, dan kon je deelnemen aan een dubbelkwartet, of misschien zelfs een enkelkwartet : dan werd daar uitsluitend in de fijnere literatuur gesnuffeld,

op kostelijk niveau gemusiceerd.

En behalve het plezier van het gezamenlijk musiceren speelde het gezelligheids-element daarbij een beste rol. Hoeveel echte verbindingen zijn in principe niet tijdens en na de zangrepetities gesloten, denkt u?

Maar daarnaast hadden onze gezinnen hun harmonium, in de wandeling ook wel „orgel” genoemd, dat laatste dan ten onrechte.

Bizonder de Christelijke gezinnen zijn veel jaren lang herkend aan het harmonium, waarop zo prettig de psalmen en geestelijke liederen kunnen worden begeleid. Eigenlijk moest iedere moeder toch in staat zijn, haar kinderen op het harmonium te begeleiden, om ze de eerste psalmversjes en kinderliedjes te leren ; wilt u daar eens aan denken bij het opvoeden van uw dochters? En al is het waar dat het harmonium even ver van het kerkorgel afstaat als de mug van de paradijsvogel — het is een vaststaand feit, dat het grote gebrek aan vaardige organisten heden ten dage goeddeels daaraan geweten moet worden : dat onze kinderen niet meer van hun eerste jaren af met het legato klavierspel vertrouwd zijn ! Deze laatste uitspraak is niet van de ondergetekende, maar van een onzer allerbeste orgelpaedagogen.

Daar is gelukkig een ommekeer gekomen, in die passiviteitspsychose. Velen hebben op tijd gezien, dat de eigen musicieervreugde nog belangrijker is dan een huiskamerconcert uit drie luidsprekers. Er worden weer piano- en harmoniumlessen genomen, er wordt zelfs weer gestudeerd, al gaat het dan niet zo langdradig als vroeger en wat aangenamer door moderne, psychologisch uitgekende studiemethoden. Wist u dat onze kleine kinderen veel gemakkelijker de moderne muziek opnemen, verstaan en weergeven dan wij? Het blijkt niet absoluut nodig te zijn, om jarenlang de vingersnelheidsmethoden van Czerny te bestuderen — ze kunnen al vrij snel vreugde beleven aan Bading's vierhandige en tweehandige pianowerkjes van zijn serie Arcadia. En als u zelf behoorlijk piano speelt, en met uw kleuters iets extra fijns wilt proeven : dan kiest u de vierhandige stukken van André Caplet of van Pierre Velones, natuurlijk niet als hoofdschotel maar wel als hors d'oeuvre.

Waarom vierhandig? Om uw jeugd reeds

vroeg te stimuleren tot het samenspel : het naar elkaar luisteren, elkander beantwoorden en afwisselen, met elkander rekening houden, elkander aansporen. En gedeelde vreugd is dubbele vreugd, zegt het spreekwoord.

Of is een piano u voorlopig te kostbaar? Goed, wees dan tevreden met een harmonium. Niet zo'n miezerig knaagdiertje, en 't hoeft ook geen antieke spiegelkast en consoles met lofwerk te bezitten ; desnoods moderniseert u die ouderwetse kast maar zelf en maakt er een meubeltje van, dat in uw huiskamer past. En wat de inhoud betreft : de oude Amerikaanse harmoniums, als Estey, Mason & Hamlin, Packard, Worcester en dergelijke, geven gewoonlijk zo'n beschaafde, zangerige en toch pittige toon, dat de moderne Duitse instrumenten, Mannborg misschien uitgezonderd, er moeilijk tegen op kunnen. Ze zijn niet eens duur — als u ze zelf kunt opknappen.

En wat kan zo'n harmonium dan een kostelijke rol in uw gezinsleven gaan spelen ! Iemand heeft eens gezegd, dat de Nederlandse calvinist met harmoniumvingers geboren wordt. Laat het overdreven zijn, maar ieder kan behoorlijk leren harmonium te spelen. En de toekomstige keien op het kerkorgel kunnen er een uitstekende startbaan in vinden. Maar afgedacht van die roemruchte toekomst — het is trouwens beter maar nuchter te blijven — een correcte klaviertechniek is belangrijker dan een hoofd vol hoogdravende toekomstfantasieën. Want wie eenmaal behoorlijk harmonium speelt kan bemerken, dat hij niet alleen staat in het gezin : men wil er bij zingen, en dat kan. Een van de gezinsleden gaat viool, of fluit, of klarinet spelen, waarbij het harmonium moet begeleiden, en dat kan ook. Men wil een stukske, of een liedje instuderen voor een jaarvergadering, voor een feestdag, voor een bazar : dat kan ook.

Bij uw opgroeiende kinderen voegt zich aangevriende en aangetrouwde jeugd uit andere gezinnen, en ze gaan misschien een avondje per week er voor uittrekken : om samen te musiceren met trompet en piston, dwarsfluit en zang, en bij dit alles is het harmonium de dragende en verbindende partij. Dat kan maar allemaal !

In vroeger eeuwen, toen onze betovergrootouders nog jong waren, werd er veel aan huismuziek gedaan. Vermoedelijk werden toen de latijnse scholen minder bezocht, en werden er minder vakdiploma's geëist. Bovendien waren er minder boeken, minder lezingen en uitgaansmogelijkheden, minder vergaderingen, minder politieke roepinkjes en minder kerkelijk geharrewar. En er was geen radio. Zelfs geen televisie. Nog niet eens een dagblad !

Kunt u zich voorstellen, hoe de jeugd die lange avonden gebruikte? Er zal wel gesponnen en gewonnen zijn, gestrejen en gevrejen, alles onder rabbinaal of matriarchaal toezicht. Maar de kern van het gezelschapsspel zat toch in de zang en de huismuziek. Er zijn eeuwen geweest waarin elk welopgevoed burger een reeks (hoort u : een rééks) muziek-instrumenten bespeelde, en zong.

Als u daar eens wat meer van weten wilt (en het stimuleert uw eigen musicieerdrijf in hoge mate) dan moet u met de paasvacantie eens gaan naar Voorschoten, waar onder auspiciën van het gemeentebestuur van 18 tot 23 april een tentoonstelling wordt gehouden ¹⁾ welke gewijd is aan de beoefening van huismuziek. U vindt er een collectie oude en moderne schilderijen, die een spiegel vormen van het muziekleven van de 16e tot de 20e eeuw. Daarnaast natuurlijk een verzameling muziekinstrumenten, zowel historische als moderne, waaronder allerlei kleine strijk-, blaas- en tokkelinstrumenten, ook klavieren als klavichord, spinet, klavecymbel, kamharp en positief. Over de belangrijkste literatuur terzake kunt u aldaar eveneens worden ingelicht. En eindelijk zullen er enige kleine avondconcerten worden gegeven op de aanwezige instrumenten. Vergeet vooral niet, uw kinderen mee te nemen naar deze expositie „Toonschaal 1960”. De organisator van de tentoonstelling is de heer J. Burema, ambtenaar voor culturele zaken der Gemeente Voorschoten ; een vrijgemaakte broeder, maar daar kan hij wel goed om zijn. Hij heeft althans enige animerende artikelen geschreven over het zelf bouwen van een klavecymbel en een spinet ; ook streeft hij thans naar het vervaardigen van een positiefje : zo'n piepklein huis-pijporgeltje.

Wie eenmaal gegrepen is door de huismuziek, de waarde van het samen-musiceren erkend heeft, en wekelijks enige uren van zijn kostbare tijd weet af te zonderen, die haalt er zijn hart en zijn kennis aan op. Die is niet meer tevreden met radio, televisie en pickup — al is een verzameling gramfoonplaten niet te versmaden. Maar de grootste vreugde, die de muziek ons biedt, is: het zelf te maken, samen met anderen. U kunt toch een paar blokfluiten kopen, als u geen geld of plaats voor een toetsen-instrument hebt? De kleine sopraanfluit kost een paar tientjes, geeft daarvoor een paar dozijn glaszuivere toontjes, en leert uw kind een zuiver gehoor ontwikkelen. Wanneer de handen groot genoeg zijn koopt u er een altfluit bij, die zo'n mooie warme toon geeft — hét soloinstrument van vroeger eeuwen; wist u dat? Momenteel wordt deze altfluit weer bij de uitvoeringen van Mattheus Passion en Brandenburgse Concerten in ere hersteld — maar u koopt haar voor de prijs van een paar schoenen. En als u beide instrumenten in huis hebt, en ze samen weet te gebruiken in alle mogelijkheden (er is een stápel oude en nieuwe muziek voor alle blokfluitcombinaties verkrijgbaar) dan moet u eens denken over een tenorfluit. Die is wel wat kostbaarder natuurlijk, maar als een ernstige ondergrond voor enige andere fluiten biedt zij waar voor haar geld. Voordat u tenslotte aan een grote basfluit denkt, zullen uw gedachten misschien in de richting van een gamba gaan? Die is niet zo erg veel duurder — en veel gemakkelijker te bespelen dan cello of viool. Toch biedt de combinatie van snaar- en blaasinstrumenten een geheel nieuwe mogelijkheid.

En tenslotte, zowel de muzikanten als de luerende muziek-consumenten willen wel eens iets anders. Iets, dat ze niet alle dagen kunnen genieten, iets dat ten hoogste eens per jaar beschikbaar ligt.

Die levensgenieters verwijzen wij naar de uitvoering van de Hohe Messe, in de grote kerk te Naarden waarover zij het vorig jaar een artikel vonden in dit blad.²⁾

D. W. L. M.

¹⁾ Cult. Centrum, Marijkelaan 4, open van 10 tot 21.30 uur.

²⁾ Op 20 en 21 juni. — Inl. Ned. Bachver. Naarden.

BOEKBESPREKING

„Van zee tot land”

Kerkelijk leven in de Noordoostpolder, door J. Jukema, no 27, in de reeks rapporten en mededelingen inzake de droogmaking, ontginning en sociaal-economische opbouw van de IJsselmeerpolders.

Uitgegeven bij W. E. J. Tjeenk Willink te Zwolle, 1959; prijs f 9.—

In deze studie wordt gepoogd een „momentopname” te geven van het kerkelijk leven in de Noordoostpolder in zijn diverse facetten, plus een indruk van de intensiteit van kerkelijke meelevenheid of religieus élan. Metterdaad een momentopname, want gekozen is de periode van september 1956 tot september 1957. Aan de conclusies, die de schrijver trekt, kan men dan ook slechts betrekkelijke waarde toekennen. Te meer waar vergelijking met de jaren vóór 1956 onmogelijk bleek, en wat misschien zwaarder geldt, omdat de verhoudingen in genoemde periode nog niet, althans niet in voldoende mate, gestabiliseerd zijn. Dat neemt niet weg, dat we hier met een buitengewoon boeiende studie te maken hebben. Immers is het tijdvak 1956/57 voor het kerkelijk leven van de gereformeerde kerk van de N.O.P. een zeer belangrijke periode geweest. Het was in die tijd toch, dat de kerkeraad van de toen nog niet gesplitste geref. kerk besloot over te gaan tot het beroepen van een tweede predikant. Met dit feit worden we ook in deze studie geconfronteerd, zonder dat evenwel gepeild is het grote belang van dit kerke-raadsbesluit. En dat niet alleen, hieraan voorafgaand lag die 10-jarige periode, die met betrekking tot de opbouw en de consolidering van het eigen kerkelijk leven in al zijn facetten, bewezen heeft, dat de „kerkelijke kolonisatie” van een nieuwe polder heus

geen deputatenzaakje hoeft te zijn, al was ze in eerster instantie ter behartiging aan deputaten opgedragen. Nadat de synode van Kampen onder beroep op ons gereformeerde kerkvolk, de kerkeraad van de N.O.P. volledig voor zijn taak plaatste, ook financieel, liep alles niet minder gesmeerd dan ervoor. En hoe is de behartiging van kerkelijke behandeling in onze polder niet aangeslagen bij de kerken. Dát heeft het onder Gods zegen mee mogelijk gemaakt, dat in 1956 op een gemeente van ruim 500 zielen een tweede predikant kon worden beroepen. Wat dit betekend heeft voor de tijd, die nu reeds na 1956/57 verstreken is, zal nog moeilijk te beoordelen zijn. Doch een feit is het, dat de consolidering zich vanaf dat ogenblik in versneld tempo inzetten mocht. En het was ruim 2 jaar later, dat de splitsing van de kerk van de N.O.P. in 4 zelfstandige gemeenten zonder enig financieel bezwaar, zijn beslag krijgen kon. Dit zijn dingen, die in de studie van de heer Jukema niet zijn genoemd en moeilijk konden worden genoemd. Waarom dit hier in een recensie vermeld? Omdat we graag de gelegenheid aangrijpen de aandacht van onze geref. broeders te vestigen op Oostelijk-Flevoland. Niet, dat de financiële steun van onze zusterkerken achteruit loopt, gelukkig niet. Maar omdat we niet helemaal gerust zijn over de vraag of deze nieuwe polder wel die aandacht heeft van ons kerkvolk, die ze hebben móet. We zullen ons toch hebben af te vragen of er in dit ingepolderde gebied van ruim 50.000 hectare nieuwe grond niet maar werkgelegenheid voor ons is, doch of we hier van Godswege de roeping opgelegd hebben gekregen al het mogelijke te doen tot kerkinstituering. Dát heeft de „kerkelijke kolonisatie” van de Noordoostpolder overduidelijk te zien gegeven hoe belangrijk de instituering van de kerk des Heeren is geweest. Instituering op een moment, dat nog niemand wist wat het allemaal worden ging, doch waarop de eerste gezinnen en kampbewoners er waren. En zodra die er zijn, en ze zijn er al in O.-Flevoland!, direct als zelfstandige gemeente aan het werk. Niet meer het werk aan de randgemeenten overlaten, doch de ambten instellen, een predikant beroepen en zo aan het koloniseren.

Ik acht dat een van de belangrijkste beslissingen uit de aanlooperperiode van de Noordoostpolder, het besluit tot instituering en tot het beroepen van een eigen dienaar des Woords. Grote dank is daarbij verschuldigd aan de kerken op het „oude land”, want zij hebben de financiële basis voor dit werk gelegd. Maar zó is het onder de zegen van de Koning der Kerk mogelijk geworden dit gehele gebied centraál te bewerken, en als poldergemeente heel dit nieuwe stuk land-uit-zee zó te bezien en te beoordelen wat allerlei facetten van het kerkwerk betreft, dat het alles ook verantwoord is. Elke dag, dat de kerken aan de rand van de polder, en dat geldt dus nu O.-Flevoland, langer dan strikt noodzakelijk dit nieuwe gebied in door deze kerken te bearbeiten stroken verdelen, remt dit een eigen en ook krachtig kerkelijk leven, en staat dit een hechte eenheid in de weg.

We hebben intussen hiermee het strikte „terrein” van een recensie verlaten, doch de lezing van de studie „van zee tot land”, dwingt ons vanuit de Noordoostpolder over het Ramsdiep heen de nieuwe polder in te zien. Immers is de consolidering in de N.O.P. praktisch een feit. En je ontkomt ook niet aan de vraag als je dit werk over het kerkelijk leven in de Noordoostpolder leest: hoe zal het zo aanstonds daarginds zijn? Want heeft men in de N.O.P. een behoorlijke aanlooperperiode gekregen, omdat het in cultuurbrengen van deze polder in een wat vertraagd tempo verlopen moest (vlak na de oorlog, financiële, bestedingsbeperkingen), het schema voor de verpachting, het in cultuurbrengen, dorpsplanning, etc., wijzen een veel kortere tijdsduur aan voor de nieuwe polder. Dat zal z'n consequenties meebrengen voor kerkbouw b.v., als we tenminste de kans krijgen daarvoor. Immers van synodale kant bepleit men al kerkbouw vanwege de overheid, d.w.z. we kunnen straks eigen bouwplannen wel naar het archief verwijzen en netjes komen vragen of we misschien een of ander daarvoor neergezet gebouw ook van de overheid mogen huren om er diensten te houden. Daarom hebben wij het met des te meer dankbaarheid gelezen in deze studie, dat de gemeente te Emmeloord een groter

kerkgebouw aan het optrekken is, en dat te Nagele eveneens een kerk verrijst, omdat deze gemeenten dit bouwen nog zélf ter hand hebben mogen nemen. Overigens, en dat zij ook met dank vermeld, met alle medewerking van de zijde van de Directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken).

Deze studie van de heer Jukema is als volgt opgezet: eerst enkele gegevens over de Noordoostpolder en de aantalsverhoudingen der kerkelijke gezindten. Vervolgens een schets van de kerkelijke verhoudingen, w.o. ook de sociale verhoudingen (beroep, leeftijd en woonplaats) binnen de diverse groeperingen. Het leeuwenaandeel vormt de beschrijving van het kerkelijk leven in de diverse hier gevestigde kerken, waarbij aan de hand van beschikbare cijfers getracht is de kerkelijke belangstelling te meten. Materiaal hiervoor werd voornamelijk geput uit cijfers betreffende kerkgang, het sacramentsgebruik, de financiën e.d. Voorts wordt nog een bespreking gewijd aan de kerkelijke en maatschappelijke structuur van de voornaamste beroepsgroepen. Wanneer we lezen van het selectiebeleid van de Directie, waarvan het streven gericht was op kerkelijk-evenwichtige verhoudingen voor de polder, dan dringt zich aan ons deze vraag op: waaraan is het toch te wijten, dat de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) in verhouding tot de andere groepen het kleinste aantal pachtters hebben? De schrijver wijst er wel op, dat een aantal geref. pachtters bij hun komst in de N.O.P. zich prompt bij de synodale kerken heeft gevoegd, maar met dit droevig verschijnsel is niet alles verklaard. Immers is procentsgewijs de synodale gemeenschap verreweg de grootste, en dit wordt dan zo verklaard, dat de provincies overijssel, groningen, friesland en zeeland de grote leveranciers van de polderbevolking zijn geweest. Maar we treffen in deze provincies, zéker in overijssel en groningen, nogal wat gereformeerden aan. En we weten ook, dat er heus wel aanmeldingen waren van gereformeerde boeren en boerenzoons, die graag in de N.O.P. wilden pachten. Dat er broeders in deze en in de nieuwe polder zijn, die heden ten dage nóg nooit een boerderij in pacht hebben gekregen.

We geven graag toe, dat de Directie dit selectiebeleid niet in eigen hand kon houden — we denken alleen maar aan de ramp, die Zeeland in 1953 trof, en waardoor heel wat Zeeuwen naar de N.O.P. gekomen zijn. Doch het verschil is te opmerkelijk dan dat het alleen hieruit te verklaren zou zijn. Heel goed heeft de schrijver ook gezien hoe de kerkelijke wind hier uit de oecumenische hoek waait; we zouden zeggen: wel met stormkracht 10. Daarom kunnen we ook in de prachtige Noordoostpolder, waar overigens op verschillende punten in eigen kerkelijk leven een frisse wind waait, niet anders dan een gedwongen isolement ingaan. De beschuttende beslotenheid zoals we die op vele dorpen op het „oude land” nog aantreffen, is hier ten enenmale zoek.

In zijn conclusies komt de schrijver tot het stellen van enkele problemen, waarmee de kerken in dit „nieuwe land” zouden hebben te worstelen of waarmee ze het met verloop van tijd te stellen zullen krijgen.

In het algemeen willen we zijn conclusies wel onderschrijven, met name dat er het vraagstuk is van het toenemend aantal kerkelijk niet-meelevenden, waarbij de heer Jukema vooral denkt aan de Hervormde kerk. Doch en de oecumenische gedachten, die heel sterk hier worden gepropageerd en een behoorlijk materialistische inslag plus dan nog een zeer grote spreiding van de leden der kerk, zodat gezamenlijk in verenigingsverband werken niet altijd even gemakkelijk is, deze zaken doen hun invloed gelden óók in de vrijgemaakte kerken. Van financiële zorgen, een tweede probleem dat de schrijver stelt, en dan wel nader de kerkbouw rakende, behoeven we in onze kerken niet te spreken. Zorgen, dan wel te verstaan, want de meeste gezinnen verstaan hun roeping. De bouw van kerken in de Noordoostpolder is nu eenmaal een dure liefhebberij, doch al kost het met elkaar heel wat aan inspanning, zorgen hebben we hier niet. Wanneer als een derde probleem wordt genoemd de leiding van een, als gevolg van de leeftijdsopbouw, uitzonderlijk groot aantal jeugdigen, dan is óns grootste probleem niet de leiding van deze jongens en meisjes, hoe belangrijk ook, doch het feit, dat ze weinig gelegenheid hebben met de eigen jongens en

meisjes van de kerk goede contacten te onderhouden. Ook al mede zijn oorzaak vindend in de afstanden. Maar zij komen van de eerste klas van de lagere school af in veel bredere contacten met een levensstijl, waarvan wij vaak moeten zeggen, dat ze de onze niet kan zijn. Dát acht ik een probleem, en de schrijver kón dat waarschijnlijk niet peilen, dat de kerkjeugd, en dan met name onze gereformeerde jeugd, zich een eigen weg banen moet dwars door die sterke en door iedereen haast bewierookte eenheid-boven-geloofsverdeeldheid. Als er één ding in de Noordoostpolder sterke accenten heeft gekregen dan wel dit.

We willen besluiten met een woord van dank aan de heer Jukema, want hij heeft de goede objectiviteit betracht, die dunkt ons hier vereist bleek. Hij spreekt n.l. van de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) en de gereformeerde kerken (synodaal). De eerste nog in enkelvoud, omdat op het moment dat de schrijver zijn studie afsloot de splitsing nog geen feit geworden was. Al met al een zeer boeiend werk!

B.

PERSSCHOUW

„De Waterman” van Arthur van Schendel

In een van zijn bekende zaterdagavond-artikelen „De Wereld 25 jaar geleden” schreef G. Puchinger een belangrijk en interessant artikel over Arthur van Schendel's bekende roman „De Waterman”. Hier volgt het.

Er wordt tegenwoordig wel eens over gesproken, dat de Nederlandse romanschrijver Simon Vestdijk één der kandidaten zou zijn voor de Nobelprijs. Dat kan wel zijn, maar één ding staat vast: dat de enige Nederlandse romanschrijver die, afgezien van Louis Couperus, de Nobelprijs had behóren te ontvangen Arthur van Schendel is!

Het strekt de hoogleraren in de Nederlandse letterkunde prof. dr N. A. Donkersloot (Amsterdam), prof. mr P. N. van Eyck (Leiden) en prof dr C. G. N. de Vooys (Utrecht) tot blijvende eer, dat zij in januari 1938 Arthur van Schendel daartoe voordroegen, in een schrijven waarin te lezen was: „De heer Van Schendel is naar ons oordeel de beste Nederlandsche romanschrijver en essayist van dezen tijd en ook van Europeesch standpunt beschouwd een kunstenaar van grote beteekenis, zoowel door de stoffen die hij gedurende een reeds lange en vruchtbare schrijversloopbaan behandeld heeft als door den vorm, met name het fijne en voortreffelijke proza waarin dat geschied is”.

Het verzoek werd ten onrechte afgewezen, maar de poging mag niet vergeten worden, want met Louis Couperus behoort Arthur van Schendel tot de allergrootste Nederlandse romanschrijvers! Mocht Vestdijk ooit de Nobelprijs ontvangen, dan zou het hem voegen dat de eerste daad die hij volbracht, na het in ontvangst nemen van de Nobelprijs te Stockholm, was: een krans te leggen op het graf van Arthur van Schendel, te Amsterdam, waar deze in alle stilte, slechts begeleid door naaste familieleden, in september 1946 begraven werd.

Levensloop

Arthur François Emile van Schendel werd op 5 maart 1874 te Batavia geboren. Zijn vader was van rooms-katholieke afkomst, maar hij zelf werd te Batavia in de Hervormde kerk gedoopt, al zou de schrijver zich levenslang tot de Anglicaanse kerk aangehouden gevoelen.

Hij ging op de h.b.s. te Amsterdam, deed geen eindexamen, maar volgde enige tijd de lessen van de toneelschool. Doch ook van de toneelschool zag hij af. Wel schreef hij in zijn jeugd jaren diverse verloren gegane verzen en toneelstukken.

Vóór zijn twintigste jaar voltooide hij zijn eerste roman, „Drogon”, in 1896 uitgegeven, waarover hij een dertig jaar later opmerkte: „Drogon was een prul, dat weet ik wel, maar het was onafhankelijk van de stromingen in dien tijd”. Lodewijk van Deyssel en Willem Kloos deden hem inmiddels de eer aan er uitvoerig over te schrijven.

„Uw vriend”

Over de bespreking van Van Deyssel schreef de jonge Van Schendel aan Willem Kloos: „Hij wil hebben dat ik zóó zal schrijven dat de wereld het bewondert, u raadt mij zóó te doen dat ik het zelf goed vindt... En zóó als mijn gevoelen geweest is voor uw kunst en die van V.D. zóó is het mij nu ook in dit geval: voor V.D. ontzag en bewondering voor zijn litteraire genie — en erkentelijkheid voor zijn welgemeende, leerzame kritiek; voor u geloof in uw wijsheid — en liefde voor uw zorgzaamheid. Ik heb altijd in u geloofd als in een profeet, nu heb ik u lief als een vader. Wijs dit niet af. Ik heb de vrijheid lief boven mijn leven, dus kan dit gevoel niet onzuiver zijn dat ik u aanhanke-lijk ben als den schoonste der menschen. Ik zie u nu met licht in uw oogen dat mij gelukkig maakt, laat mij uw vriend zijn die u eerbiedigt”.

Naam als romancier

Ook wanneer men deze uitspraak niet vrij ziet van jeugdromantiek, kunnen diegenen die vandaag bezig zijn met Willem Kloos neer te halen, vanwege het vele waarin zijn leven gefaald heeft, zich aan de hand van dit brieffragment nog eens herinneren wat Willem Kloos desondanks voor de jongeren van zijn dagen betekend heeft!

Inmiddels was Van Schendel leraar Frans en Engels geworden en gaf onder meer les in Engeland.

Met de publikatie van zijn romans „Een zwerver verliefd” (1904) en „Een zwerver verdwaald” (1907) vestigde hij voor goed zijn naam als romancier, en opende hij zijn serie boeken die over Italië handelen. Met zijn mysterieuze sfeeraanduiding, de door dromen bezeten figuren die hij tekende en zijn weergaloos strakke stijl uitte hij in deze romans zijn liefde voor de natuur, de steden, de kunst en de inwoners van Italië. In die zelfde stijl schreef hij ook een biografie over Shakespeare (1910) en Verlaine (1927), terwijl hij in 1919 een toneelstuk „Pandorra” publiceerde.

„Blidmonde”

Op 10 oktober 1906 schreef zijn grote vriend, de auteur Aart van der Leeuw hem, na de ontvangst van „Blidmonde”: „Dank je wel voor Blidmonde. Ik heb er van genoten, ik vind het prachtig. Wat een innigheid en kracht. Aldebrand die zijn zwaard zijn eigen naam geeft. Eigenlijk elke zin is zoo'n schat rijk. Ik lees het telkens weer over, en telkens wordt het mooier. Zoo is het met al je werk, je kunt het niet genoeg herlezen. Dit voelde ik nu pas ook weer bij **Zwerver verdwaald**, ik vond er weer nieuwe schoonheden in, het gaf een breder, rustiger geluk dan de **Zwerver verliefd**, het is edeler en menselijker dunkt me, en ook als kunstwerk gaver en evenwichtiger. Het eenige wat ik je zou kunnen verwijten is, dat je al het andere dat er nu zoo geschreven wordt hoe langer hoe onleesbaarder maakt, en dat je ook mij, nu juist weer aan proza bezig, een beetje hebt ontmoedigd”.

Verheven tolk

In oer-Hollandse taal en met een verbeelding die hij aangeleerd scheen te hebben op zijn vele reizen, ging hij voort zijn romans te schrijven over Italië, en was in onze letterkunde de verheven tolk van allen die Italië als hun tweede vaderland lief hebben vanwege alle daar levende schoonheid en gelukzaligheden.

Anders dan de meeste grote schrijvers bekommerde hij zich nauwelijks om de omgang met andere literatoren. Wanneer Arthur van Schendel eindelijk benoemd wordt tot lid van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde, vraagt hij in een brief aan zijn vriend Aart van der Leeuw wat dat voor een instelling is: „Ze hebben mij daar lid van gemaakt, maar ik weet er niets van”.

Plots, in 1930 schijnt een nieuwe periode in zijn oeuvre aan te vangen. „Het fregatschip Johanna Maria” verschijnt, en daarmee vangt de serie boeken aan over Holland en de Nederlandse volksaard. Hoewel hij bleef wonen in Italië, schreef hij voortaan boeken die niet meer spraken van de zon en de steden van Italië, maar van de weemoedige mist en het uitgestrekte landschap van Holland en al wat de inwoners daarvan bewoog

en bewogen had in de laatste honderd jaar. Tot zijn diepste boeken kan gerekend worden de roman „De Waterman” die over twee motieven handelt: het Hollandse water en het protestantse sectegeloof der achttiende eeuw, spelende in Zuid-Holland.

Zwijndrechtse nieuwlichters

Prof. dr F. C. Gerretson heeft er in zijn rede „Onbekende factoren van de Afscheiding van 1834”, gehouden in de aula van de Utrechtse Rijksuniversiteit op 18 oktober 1951, op gewezen, dat de Afscheiding van 1834, zowel een confessionele als een piëtistisch-mystieke wortel heeft, die de officiële kerkelijke geschiedschrijving tot heden nog weinig naar voren heeft gebracht. In dit verband noemde en besprak hij de secte der „Zwijndrechtse Nieuwlichters” en hun leider, de schipper Stoffel Mulder.

Het is deze secte, en fijn verweven daarmee in geest en mentaliteit de Afscheiding van 1834, die Arthur van Schendel in zijn roman „De Waterman” bespreekt.

Niemand minder dan de hoogleraar H. P. G. Quack (1834—1917) heeft in zijn „Beelden en Groepen” (1892) een studie gewijd aan de Zwijndrechtse Broederschap, een studie die prof. dr P. J. Bouman in 1955 in de serie „Ons sociaal erfdeel” gelukkig herdrukt heeft.

Quack wijst erop, en het is een punt dat in onze kringen aandacht verdient, dat de opkomst van het socialisme in Nederland een nationale eigenaardigheid vertoont, en wel „dat dit socialisme, waar het tot uitdrukking kwam, geheel en al ontsproot uit een godsdienstige opvatting. Het was nog steeds de trek van ons volk, dat, waar het iets voelde, het dat godsdienstig voelde”. (Bouman, pag. 135).

In conflict

Teleurgesteld zich afkerend van de grote wereld, 't zij kerkelijk dan wel staatkundig georganiseerd, kinderlijk gelovig, maar in conflict zowel met de georganiseerde kerk als met de georganiseerde staat, openbaarde zich sinds 1816 deze Broederschap der allereenvoudigsten, die deels gekenmerkt werd door een overgegevenheid aan God en Zijn Woord, die het diepste respect inboezemt, deels door een zo individualistische Schriftuuruitlegging, dat men door eigen pantheïsme in strijd kwam met de kerkelijke leer, door dienstweigering met de landsoverheid. Levende in de spanning van extreme godsdienstbeleving en een stil mijmeren over wat men in Gods Woord las, vormden ze in zóverre een pré-reveel van de Afscheiding van 1834, dat zij één der eerste ons nog bekende voorbeelden vormen van een groep die terwille van godsdienstige overtuiging de moed had buiten de gangbare maatschappelijke orde te treden, zo nodig daar tegenin te gaan, zoals op andere wijze ook de oude Afscheidenen van 1834 de moed hebben gehad te doen.

Stap ten goede

Wat Groen van Prinsterer gedaan heeft voor de oude Afscheidenen, deed de Leidse hoogleraar H. W. Tydeman (1778—1863) voor de Zwijndrechtse Nieuwlichters; hij deed een stap ten goede voor deze door de overheid tegengestane en door volkshaat gekwelde volksgroepen, en het moet tot ere van Willem I gemeld worden, dat na deze stap een mildere bejegening plaatsvond van deze „rechtelozen”.

Voor een nauwkeuriger schets van hun religieuze opvattingen en geschiedenis zij nogmaals verwezen naar de uitnemende studie van Quack, maar vast staat, dat zowel hun grote verschillen als hun overeenkomsten met sommige Afscheidenen van 1834, vooral vaak in mentaliteit en sociale achtergrond, een reden is waarom zij meer aandacht verdienen in de officiële kerkgeschiedenis dan tot nog toe het geval is geweest.

„De Waterman”

Het heel bijzondere van „De Waterman” nu is, dat dit alles door Arthur van Schendel getekend wordt met als achtergrond en fijn vervlochten daarmee het natuurbeeld der Zuidhollandse wateren. Onbevooroordeeld, met een scherp oog voor hun religieuze opvattingen en gewoonten, tekent Van Schendel hun milieu, hun conflicten met de Staat en andere godsdienstige opvattingen alsmede wat het kenmerk der secte steeds is: het al

meer doorwerken dier conflicten ook binnen eigen kleine kring.

Hoofdpersoon is Maarten Rossaart, van jongsaf bezeten van de liefde voor het water, maar evenzeer hartstochtelijk zoekend naar eigen weg in persoonlijk leven, sociaal en religieus. Hoewel het gehele verhaal in feite slechts één hoofdpersoon beschrijft, worden rondom hem welgeteld nog vijfendertig personen getekend, die stuk voor stuk een beschouwing waard zijn. Via hun optreden dringen wij door tot een stuk volksreligie, zoals deze in die dagen bekend was, maar alles omgeven door de lyriek van het water, die geen ogenblik zwijgt.

Subtiële analyse

Alleen wie de kunst van het langzame lezen verstaat zal met vrucht genieten van de scherpe opmerkingsgaven van de auteur, die nooit uitspint, slechts aanduidt, waardoor het alleen de aandachtige lezer gegeven is door te dringen in de subtiële analyse die Van Schendel biedt.

Humanistische critici hebben deze en ook latere romans van Van Schendel specifiek calvinistisch genoemd — ik geloof volkomen ten onrechte! Wél heeft Van Schendel in zijn Hollandse romans diverse aspecten en motieven van het calvinisme, zoals hij het opvatte, meesterlijk weergegeven, maar noch hijzelf noch de calvinisten hebben de qualificatie calvinistisch voor deze romans ooit als juist aanvaard. Geen belijdenis, maar een romantische beschrijving biedt ook dit boek, maar zó imponerend door taal en verbeelding, dat men het zowel een religieuze als een historische en een sociale roman mag noemen. Maar alles op geheel eigen wijze, die tegelijk een blik gunt in een tijd en een milieu die voorgoed voorbij zijn als op menselijke typen en verhoudingen die van alle tijden zijn.

Niet vaag en somber

Vaag en somber heeft men ook dit boek van Van Schendel genoemd, doch ten onrechte voor de nauwkeurige lezer. Wie de feiten nagaat die Van Schendel verwerkt in deze roman, ontdekt dat de auteur de historische gegevens in zijn boek heel precies verwerkt heeft. Om slechts één voorbeeld te noemen: de Zwijndrechtse Nieuwlichters, die nauwelijks in staat waren werk te vinden in de maatschappij, die ze vanwege hun godsdienstige opvattingen uitwierp, verdienden hun brood met het verkopen van zelfgefabriceerde zwavelstokken, waarom ze door het gewone volk als bijnaam de spotnaam „zwavelstokken” kregen. In hoofdstuk VI vermeldt Van Schendel hun handelsbedrijf nauwkeurig: „Van Vliet had wat geld gezonden om hout te kopen, daar wilden zij zwavelstoken van maken en er mee uit venten gaan”. Steeds blijkt dat de auteur zich op iedere pagina heeft gehouden aan de feiten van het historisch onderzoek.

En wat de somberte betreft, ook dit boek is doortrokken van de Griekse noodlotsgedachte, die menige recensent ten onrechte heeft verwisseld met de gereformeerde predestinatiegedachte. Maar vanuit het humanistisch grondmotief heeft Van Schendel op deze wijze de psychologische achtergrond van deze gemeenschap, die inderdaad vaak meer beheerst werd door de duistere Griekse noodlotsgedachte dan door de Vaderlijke predestinatiegedachte van de Bijbel, niet alleen dicht benaderd, maar wellicht ook op zijn scherpst geproefd.

Het is opmerkelijk, dat juist de meest kritische jongeren van vijftwintig jaar geleden door Arthur van Schendel gegrepen werden. Zij waren overweldigd door deze roman. Jan Greshoff schreef over „Jan Compagnie” en „De Waterman” een boekje, waarin hij er zich rekenschap van geeft wat hij aan deze auteur te danken heeft.

Menno ter Braak prees in een uitvoerige boekbespreking „de zachte humaniteit van Van Schendel” en „het zelfbedwang van de echte aristocraat, wiens afkeer van het marktgeschreeuw is belichaamd in het aanduiden met korte en tekenende details. Dit is de mannelijkste vorm van romantiek, die zich denken laat; het is de romantiek, die zich terugtrekt in de soberheid als een toevluchtsoord”. En Marsman publiceerde na het verschijnen van „De Waterman” zijn gedicht „Herinnering aan Holland”:

Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren

traag door oneindig
laagland gaan,
rijen ondenkbaar
ijle populieren
als hooge pluimen
aan den einder staan;
en in de geweldige
ruimte verzonken
de boerderijen
verspreid door het land,
boomgroepen, dorpen,
geknotte torens,
kerken en olmen
in een grootsch verband;
de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
met zijn eeuwige rampen
gevreemd en gehoord.

Men vraagt zich af of dit gedicht ooit geschreven was zonder de lectuur van „De Waterman”. In ieder geval geeft het treffend het landschap weer, waarin Maarten Rossaart zijn al eenzamer leven sleet.

Hoezeer Marsman onder de indruk moet zijn geweest van dit boek, blijkt wel uit zijn gedicht „Brief aan een vriend”, waarin de dichter zijn ouder worden beschrijft, en opmerkt:

„en dan?
dan zitten wij 's nachts bij het vuur
en ik lees u voor uit een boek,
dat ik dan heb geschreven,
een boek als „De Waterman”,
of lacht ge, dat dat niet kan?
waarom niet, ik ben immers nog jong;
kent gij de verborgen wegen?
het roer kan nog zesmaal om!

Kerkhistorische roman

Men heeft „De Waterman” uiteraard meestal als een strikt literair produkt beoordeeld, maar de vraag is na vijftwintig jaar gewettigd, of dit boek niet tevens als sociologische analyse binnen onze orthodox-protestantse kring om beoordeling vraagt.

Juist nu de vragen omtrent éénheid en gescheidenheid van het gereformeerde Christendom méér dan vijftwintig jaar geleden op de voorgrond staan, kan het nuttig zijn dit boek, dat op grondige studie berust, opnieuw te lezen, temeer daar het speelt tijdens het voorspel van de Afscheiding van 1834.

De Afscheiding van 1834 is meestal beschreven door officiële kerkhistorici, door dienaren der geïnstitueerde kerken, die vooral de officiële bronnen en feiten vermelden in wat zij schrijven; maar de weg van Arthur van Schendel is die van de volkshistorie, die echter van niet minder gewicht is, en als eigensoortige geschiedbron niet ter zijde gelaten mag worden.

Veel dat in de geboortestonde van de Afscheiding van 1834 qua mentaliteit en levensimpuls een vaak onbewuste rol speelde, komt in dit boekwerk zijdelings maar scherp belicht, indirect maar daarom juist op de plaats waar het vandaan komt, ter sprake.

Van invloed

Geen predikant, ouderling of gemeentelid zal dit boekwerk geheel zonder vrucht lezen, temeer omdat zij er treffend in getekend vinden het klimaat waarin de Afscheiding van 1834 méde werd voorbereid en de mentaliteit die in die dagen heerste, en zéker aan het grensgebied der Afgescheidenen van 1834 invloed heeft uitgeoefend.

De grotere kerkgemeenschappen kennen

deze mentaliteit en dat klimaat vandaag nauwelijks meer. Vooral door Abraham Kuyper en zijn werk werd veel van deze mentaliteit overwonnen en een ander klimaat voorbereid. Maar wie de kleinere kerkgemeenschappen kent met hun goede en minder goede eigenaardigheden, zal daarin bepaalde trekken vinden, wier óórsprong hij in deze roman vindt aangeduid, en dat op een wijze die een enkele maal nieuw licht werpt op veel dat ook vandaag nog bestaat.

Dat is de blijvende, actuele, kerkhistorische betekenis van „De Waterman” van Arthur van Schendel — ook voor vandaag!

KERKNIEUWS

Beroepen te Berkel en Rodenrijs: K. Deddens van Leerdam.

Afscheid. Ds Brüning van Rijsburg nam, wegens vertrek naar Australië, afscheid van de Geref. Kerk aldaar.

Zijn afscheidspreek had tot tekst Hebr. 13: 20 en 21.

De schorsing van Ds Visee opgeheven. In de pers circuleerde het volgende bericht:

„De classis Gorinchem van de Gereformeerde Kerken, kennis genomen hebbende van het besluit der generale synode van Utrecht-1959 om de zogenaamde Vervangingsformule ter zijde te stellen, van oordeel dat daarmee de binding, welke, zij het op kerkrechtelijke gronden, ten slotte geleid heeft tot schorsing van ds G. Visee, opgeheven is, begerend in de weg van samenspreking het onderling vertrouwen te herstellen en in gehoorzaamheid aan de Koning der Kerk tot overeenstemming te geraken met ds Visee, heeft de classis in haar vergadering van april 1960 met het oog hierop besloten bedoeld schorsingsbesluit op te heffen”.

Wat de classis Gorinchem t.o.v. Ds Visee deed is geheel iets anders dan wat de kerkeraad van Voorthuizen t.o.v. Prof. Jager uitsprak.

Die kerkeraad zei: de schorsing van Prof. Jager was, toen ze uitgesproken werd, best. Daar praten we voorts niet meer over. Maar nu de Vervangingsformule is ter zijde gesteld moogt U weer terugkomen.

De classis Gorinchem zei: de synode van Utrecht hief de binding aan de leeruitspraken op. De binding aan de leeruitspraken leidde tot de schorsing van Ds Visee. Zijn niet-erkennen van die binding was immers in feite de grond voor zijn schorsing. Nu de binding aan de leeruitspraken wég is, heeft het schorsingsbesluit zijn rechtsgrond verloren. En daarom „heffen” we die schorsing „op”.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 april j.l. begon de nieuwe jaargang van „OPBOUW”. U zoudt ons een groot genoegeen doen ter voorkoming van de hoge incassokosten en extra administratie het verschuldigde bedrag zo sp. m. te storten op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „OPBOUW”.

Degenen die voor een halfjaar wensen te voldoen betalen f 5.—, en degenen die voor een jaar gireren, betalen f 10.—.

Mogen we weer rekenen op Uw aller medewerking.

De Administratie.

Drukkerij Steenbergen
ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452
★
Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukkerij

